

że kaktusy należy podlewać rzadko pozwalając ziemi całkowicie wyschnąć przed następnym podlewaniem. Całe szczęście, że autorzy piszą, żeby zimą kaktusów nie podlewać i jest to jedna z niewielu prawd zawartych w omawianej książce.

Post scriptum. W listopadzie, w dwa miesiące po ukazaniu się książki „Kaktusy”, na rynku księgarskim pojawiły się kolejne dwie książki o kaktusach (Innes i Glass 1992 oraz Lux i Stanik 1992). Obie są także tłumaczeniami z języków obcych. A jednak nie ma w nich błędów i nieścisłości.

SPIS LITERATURY CYTOWANEJ

- [1] BERGER J. 1882. – Rodzina Kaktusów. Warszawa.
- [2] CZERWIAKOWSKI I. R. 1863. – Opisanie roślin dwulistniowych lekarskich i przemysłowych. Kraków.
- [3] FLEISCHER Z., SCHUTZ B. 1978. – Kaktusy. Warszawa.
- [4] HINZ S., ABRAMOWICZ M. 1986. – Uprawa kaktusów. Szczecin.
- [5] INNES C., GLASS C. 1992. – Ilustrowana Encyklopedia Kaktusy. Warszawa.
- [6] LUX A., STANIK R. 1992. – Leksykon kaktusów. Warszawa.
- [7] MAJEWSKI E. 1894. – Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich. Warszawa.
- [8] ROSTAŃSKI J. 1900. – Słownik polskich imion, rodzajów oraz wyższych skupień roślin. Kraków.
- [9] SENETA W. 1957. – Kaktusy. Warszawa.
- [10] WAGA A. 1848. – Ukaziciel polskich nazwisk na rodzaje królestwa roślinnego. (we Florze Polskiej J. Wagi).

Bożena DUBIELECKA

RECENZJE BOOK REVIEWS

ERIKSSON O. E. *The non-lichenized pyrenomyces of Sweden.* SBT-förlaget, Lund, 1992, ss. 208, Opr., format 17,5 x 24 cm. ISBN 91-971255-6-3.

W 1849 roku Elias Fries opracował kompletną listę wszystkich grzybów znanych w owych czasach w Skandynawii. Od tego czasu nie pojawiło się w Skandynawii jakiegokolwiek równorzędne dzieło mogące zastąpić przestarzałą obecnie listę Friesa. Książka znanego specjalisty Erikssona wypełnia częściowo tę lukę. Jej zakres jest ograniczony do nielichenizujących *Pyrenomyces*. Łącznie z wcześniej opublikowaną listą porostów (lichenizujących grzybów) Santessona (1984) stanowi pewną całość, obejmującą wszystkie dotychczas znane w Szwecji gatunki grzybów zalicza-

ne do *Pyrenomyces*. Jak pisze sam autor, pracę nad tą książką rozpoczął już w 1960 roku. Po blisko 30 latach pierwsza wersja listy została rozesłana do 13 specjalistów z różnych ośrodków naukowych Szwecji, Norwegii i USA.

Książka składa się z ośmiu rozdziałów. W rozdziale poświęconym klasyfikacji autor przedstawił krótki rys historyczny swoich badań nad systematyką *Ascomycetes*. Podstawową częścią książki jest, liczącą blisko 100 stron, lista 1524 gatunków uzupełniona ponadto 18 stronicowym dodatkiem, zawierającym gatunki o niepewnej przynależności taksonomicznej. Układ rodzajów i gatunków jest analogiczny jak w *The British Ascomycotina. An annotated checklist* (Cannon et al. 1986), tzn. alfabetyczny. Podobnie i tutaj każdy rodzaj ma odnośniki do literatury z której korzystał autor, natomiast tekst poświęcony gatunkowi jest rozbudowany i podzielony na następujące sekwencje: 1) nazwa gatunkowa wraz z autorem lub autorami oraz podstawowe synonimy, 2) biotop 3) rozmieszczenie w Szwecji określone przy pomocy nazw prowincji, 4) zbiory zielnikowe z podaniem nazwiska zbieracza i numeru okazu, 5) odnośniki do literatury poświęconej omawianemu gatunkowi, 6) nazwa anamorfy, często z odnośnikiem do literatury. Książka opatrzona jest spisem literatury oraz indeksem grzybów i roślin żywicielskich. Zwraca uwagę stosowanie licznych skrótów, które z pewnością znacznie zmniejszyły rozmiar tekstu. Indeks roślin zawierający spisy gatunków grzybów występujących na tych roślinach jest bardzo użyteczną częścią książki. Nietety autor nie potraktował wszystkich gatunków roślin jednakowo. Informacje zawarte w swoich własnych pracach zostały niekiedy pominięte, lub też zacytowane w sposób uproszczony, np. w pracy *On gramicolous pyrenomyces from Fennoscandia* podane są grzyby z takich roślin jak *Poa glauca*, *P. flexuosa*, *Calamagrotis lapponica*, *C. purpurea*, natomiast w omawianej książce mikoflora tych gatunków została tylko częściowo włączona do *Poaceae* czy też *Calamagrotis*. Błędnie została również podana nazwa anamorfy *Valsa ambiens* jako *Cytospora ambiens* Sacc. (s. 109), podczas gdy już od dawna wiadomo, że uprawniona jest jedynie najstarsza nazwa *Cytospora leucosperma* (Pers.: Fr.) Fr. sankcjonowana przez Friesa (Spielman 1984). Z kolei *Myxocyclus polycistis* będący anamorfa *Splanchnonema argus* został omyłkowo wpisany jako anamorfa *Splanchnonema britzelmayriana* (s. 103). Owiana książka zainteresuje z pewnością wielu mikologów i botaników, a także fitopatologów.

Na zakończenie chciałbym wspomnieć o niecodziennej okładce tej książki przedstawiającej koloro-

we zdjęcie grzyba *Camarops tubulina* oraz zdjęcie stanowiska na którym został znaleziony. Gatunek ten odnotowany po raz pierwszy przez Friesa w 1816 roku, został odnaleziony dopiero w 1992 roku, a więc blisko 176 lat później. Dodaje to pewnej finezji omawianej książce stanowiąc nawiązanie do słynnej postaci Eliasa Friesa.

Andrzej CHLEBICKI

NOGRASEK A. *Ascomyceten auf Gefässpflanzen der Polsterseggenrasen in den Ostalpen*. Bibliotheca Mycologica 133, J. Cramer, Berlin, Stuttgart 1990, ss. 271, ryc. 158. ISBN 3-443-59034-9.

W kolejnym tomie znanej serii „Bibliotheca Mycologica” dr Andrea Nogrask przedstawiła obszernie opracowanie poświęcone workowcom zebranych zasadniczo w jednym tylko alpejskim zbiorowisku *Caricetum firmae*. Praca podzielona jest na dwie części: ogólną i szczegółową. W części ogólnej został przedstawiony krótki rys historyczny badań mikologicznych w Alpach i Arktyce, metody pracy i teren badań, florystyczno-ekologiczna charakterystyka zbiorowiska *Caricetum firmae*, ogólna dyskusja nad wynikami badań i spis stanowisk. Część szczegółową rozpoczyna dichotomiczny klucz do oznaczania rodzajów i osobny klucz do oznaczania gatunków ułożony według roślin żywicielskich, następnie spis rodzin i rodzajów wg. *Systema Ascomycetum* 6(2), 1987, oraz opisy gatunków wraz z dobrymi kreskowymi rysunkami grzybów. Dołączona bibliografia liczy 171 pozycji. Na końcu znajdują się indeksy znacznie ułatwiające posługiwanie się książką. Analizowany materiał pochodził głównie ze wschodnich Alp, ale także ze Szwajcarii, Norwegii i szwedzkiej Laponii, co znacznie podnosi wartość tej pracy. W opracowaniu zamieszczono opisy 128 gatunków zaliczanych do *Pyrenomyces* i *Loculoascomycetes*, zebranych na 34 gatunkach roślin żywicielskich. Najwięcej grzybów odnotowano na *Carex firma* (38), *Dryas octopetala* (36), *Poa alpina* (25), *Sesleria varia* (23), *Salix reticulata* (17) i *Silene acaulis* (14). Z kolei zestawienie tych gatunków grzybów w rozbiciu na elementy geograficzne, tj. alpejski, arktyczny i arktyczno-alpejski, informuje nas o zdecydowanej przewadze elementu arktyczno-alpejskiego. Na marginesie należy dodać, że w zestawieniu tym są pewne niekonsekwencje, np. *Lophiostoma winterei* raz jest zaliczona do grupy gatunków arktyczno-alpejskich (na *Dryas octopetala*), innym znów razem do gatunków alpejskich (na *Salix reticulata*). Znaczna przewaga gatunków arktyczno-alpejskich zdaje się świadczyć, że grzyby tak jak i rośliny,

wielokrotnie zmieniały swoje zasięgi podczas czwartorzędu. Najskromniej reprezentowana jest grupa gatunków wyłącznie alpejskich, a i te w miarę postępu badań mogą okazać się arktyczno-alpejskimi tak jak np. *Pleospora gigaspora* oznaczona przeze mnie w materiale pochodzącym z Jakucji (dane własne). Warto zauważyć, że pomiędzy populacjami tych samych gatunków pochodzących z Alp i Skandynawii stwierdzono istnienie morfologicznych różnic. Zarodniki *Gnomonia dryadis* pochodzące z Laponii mają na obu końcach hialinowe przyczepki, natomiast zarodniki z Alp i Tatr (dane własne) są pozbawione takich przyczeppek. Drugim takim gatunkiem jest *Cainiella johansonii* w opracowaniu cytowana jako *Lizoniella johansonii*. Zgodnie z sugestią Barr (1990) *Lizoniella johansonii* Rehm nie może być typem tego rodzaju ponieważ nie jest oryginalnym taksonem, z kolei oryginalne gatunki zostały przeniesione do nowego rodzaju *Microcycclus*. Tak więc uprawnioną nazwą dla tego gatunku jest *Cainiella johansonii* (Eriksson & Hawksworth 1991). Można się spodziewać, że po bardziej szczegółowym określeniu zmienności wewnątrzgatunkowej i zbadaniu rozmieszczenia będzie można więcej powiedzieć o migracji arktycznych taksonów. Autorka w swojej pracy opisała jeden nowy rodzaj *Botanamphora* (wspólnie z Chrystianem Scheuerem) oraz 20 nowych gatunków, jeden podgatunek, dwie odmiany i cztery nowe kombinacje, ponadto dalsze osiem gatunków opisała prowizorycznie. Trzy gatunki opisała wspólnie z Lenartem Holmem z Uppsali. Na marginesie dodam, że *Didymosphaeria striatispora* Nogrask w kolejnej pracy (Nogrask & Matzer 1992) zotała powtórnie opisana jako *Didymosphaeria lineatispora* Nogrask ze względu na wcześniejsze użycie epitetu *striatispora* przez Sydow & Sydow (1923).

Recenzowana książka dorównuje poziomem naukowym i sposobem przedstawienia danych nieco starszej monografii Chrystiana Scheuera wykonanej w tym samym uniwersytecie [vide recenzja M. Z. Szczepki w *Wiad. Bot.* 34(1): 43–44].

Andrzej CHLEBICKI

LARSEN M. J., COBB-POULLE L. A. *Phellinus (Hymenochaetaceae). A survey of world taxa. Synopsis Fungorum* 3. Fungiflora, Oslo, 1990, ss. 206. ISBN 82-90724-07-1.

Autrzy książki są pracownikami Center for Forest Mycology Research at the Forest Products Laboratory, USDA, Madison, Wisconsin.

Przedmiot opracowania, rodzaj *Phellinus* Quéél.

(1886), zaliczany był dawniej (a przez wielu autorów zaliczany jest nadal) do rzędu *Aphylliphorales* Rea (1922) i do rodziny *Hymenochaetaceae* Donk (1948). Tutaj autorzy umieszczają ten rodzaj w tej samej rodzinie, ale w rzędzie *Hymenochaetales* Oberwinkler (1977). *Phellinus* to dobrze scharakteryzowany i stosunkowo łatwy do odróżnienia rodzaj, którego gatunki odznaczają się brązowawymi, dosyć twardymi owocnikami (phellinos po grecku, korkowy), poroidalnym hymenoforem, obecnością szczecinek (setae) u większości gatunków, brakiem sprządek oraz występowaniem na drewnie.

W monografii uwzględniono 221 taksonów: 154 gatunki oraz 67 odmian i form wyróżnionych dotychczas na naszym globie. Warto przypomnieć, że z Europy znanych jest około 30, a z Polski 21 gatunków *Phellinus*. Jak z tego wynika, rodzaj ten należy do bogatych w gatunki.

Książka zawiera klucze do oznaczania wszystkich gatunków *Phellinus* oraz ich opisy z uwzględnieniem makro- i mikromorfologii, a także ogólnego rozmieszczenia geograficznego. Dla każdego gatunku podano stanowisko typu. Cenny jest wykaz synonimów: np. *Ph. ribis* ma ich aż 17.

W ostatnich latach w wielu taksonomicznych opracowaniach grzybów autorzy przeważnie pomijali zmienność wewnątrzgatunkową. Tu przeciwnie. Uwzględniono wszystkie odmiany i formy, nawet takie, których wartość taksonomiczna jest raczej niska. I tak np. w obrębie *Ph. igniarius* wyliczono tu 16 odmian i form. Nie zamieszczono żadnych ilustracji, bardzo przydatny natomiast będzie indeks żywicieli wszystkich taksonów oraz bogata bibliografia, licząca 173 pozycje.

Trzeba zwrócić uwagę na niektóre przynajmniej ujęcia autorów monografii *Phellinus*. Nie przyjęli oni np. koncepcji Fiassona i Niemeli (1984), którzy rodzaj *Phellinus* sensu lato dzielą na szereg mniejszych rodzajów: *Phellinus* sensu stricto, *Fomitoporia*, *Fulvifomes*, *Fuscoporia*, *Ochroporus*, *Phellinidium* i *Porodaedalea*, a taksony te umieszczają w rodzinie *Phellinaceae* Jülich (1981) emend. Fiasson et Niemelä.

Ph. vorax (Harkness) Černý (1985) jest tu traktowany tylko jako synonim *Ph. pini*. Zdaniem czechosłowackiego mikologa owocniki tego grzyba wyrastające na limbie i kosówce (np. także w polskich Tatrach) stanowią odrębny gatunek. Również *Ph. Jezoënsis* (Yamano) Parmasto (1979) wymieniany jest wśród synonimów *Ph. pini*.

Ph. trivialis (Bres. ex Killerm. in Engler et Prantl) Kreisel (1964) ma tu rangę odmiany var. *trivialis*

(Bres. ex Killerm. in Engler et Prantl) Niemelä (1974) w obrębie gatunku *Ph. igniarius* (L.: Fr.) Quél.

Phylloporia ribis (Schum.: Fr.) Ryv. (1978) tu włączona jest do rodzaju *Phellinus* jako *Ph. ribis* (Schum.: Fr.) Quél., tak jak dawniej (przed Ryvarde-nem) takson ten był ujmowany.

Omawiana pozycja stanowi przegląd dotychczasowych prac poświęconych temu interesującemu i ważnemu rodzajowi, który ma duże znaczenie nie tylko w mikologii, ale także w fitopatologii, gdyż grzyby te jako pasożyty i saprofity niszczą drewno. Książka jest bardzo przydatna wszystkim, którzy w swoich badaniach uwzględniają nadrzewne grzyby z rzędu *Aphylliphorales* sensu lato.

Władysław WOJEWODA

SUNHEDE S. *Geastraceae* (Basidiomycotina). *Morphology, ecology, and systematics with special emphasis on the North European species. Synopsis Fungorum* 1, Fungiflora, Oslo, 1989, ss. 534, 232 ilustracje, 3 kolorowe tablice. ISBN 82-90724-05-5.

Autor, znany szwedzki mikolog, jest pracownikiem Uniwersytetu w Göteborgu. *Geastraceae* bada już od przeszło 20 lat. Przed opublikowaniem omawianego tu dzieła przestudiował przeszło 28000 torebek zielnikowych z wielu krajów Europy i innych kontynentów, ze szczególnym uwzględnieniem terenów Europy Północnej.

W kluczu do oznaczania grzybów z rodziny *Geastraceae* uwzględnił następujące rodzaje: *Geasteropsis*, *Geastrum*, *Myriostoma*, *Phialastrum*, *Pyrenogaster*, *Radiigera*, *Terrostella* i *Trichaster*. W Europie spośród nich występują tylko 3 rodzaje: *Geastrum*, *Myriostoma* i *Trichaster*. Pierwszy rodzaj reprezentowany jest na naszym kontynencie przez 24 gatunki, każdy z pozostałych tylko przez jeden gatunek. Europejskie gatunki *Geastrum* stanowią mniej więcej połowę wszystkich gatunków tego rodzaju, znanych z całego obszaru Ziemi. Wprawdzie dotychczas na całym naszym globie opisano ponad 180 gatunków *Geastrum*, ale większość z nich uznano za synonimy.

Opracowanie S. Sunhede to druga w Europie tak dokładna monografia tej rodziny. Pierwszą była wydana w 1958 r. w Pradze monografia *Geastraceae*, opracowana przez nieżyjącego już V. J. Staněka, który zresztą nie był zawodowym mikologiem. Z obydwojma tymi wybitnymi znawcami *Geastrum* i pokrewnych rodzajów miałem możliwość zetknąć się osobiście w 1970 r. Dr Sunhede przyjechał wtedy do Czechosłowacji studiować bogate zbiory tamtejszych gwiazdoszy.

Liczba stron książki (534) i liczba ilustracji (232) świadczy o tym jak szczegółowe, dokładne i bogato udokumentowane jest to opracowanie. Dla każdego gatunku zamieszczono tu szczegółowy opis cech makro- i mikroskopijnych morfologii taksonu, ilustrowanych rysunkami kreskowymi i fotografiami (SEM), omówiono zmienność, porównano z bliskimi gatunkami, scharakteryzowano cechy grzyba w kulturach, ekologię i rozmieszczenie geograficzne. Dla gatunków występujących w północnej Europie zamieszczono mapy rozmieszczenia.

Warto zwrócić uwagę na niektóre ujęcia taksonomiczne. Istotne jest przywrócenie samodzielności rodzaju *Trichaster*, który od 1956 r. był traktowany tylko jako synonim *Gastrum*. W rezultacie *Trichaster melanocephalus* to nazwa ponownie obowiązująca, a *Gastrum melanocephalum* to synonim. Zdaniem autora monografii *Gastrum pouzarii* jest dobrym gatunkiem, a nie (jak uważali niektórzy mikolodzy) synonimem *G. pedicellatum*. Ta ostatnia nazwa zdaniem Sunhede też nie jest poprawna. Jest to synonim *G. campestre*.

Dr Sunhede miał do dyspozycji także materiały z Polski. Stwierdził m. in., że w Polsce występuje gatunek dotychczas nie podawany z naszego kraju: *Gastrum smardae*. Stanowisko *G. schmidelii* z Mierzei Wiślanej nie leży jak się okazało w polskiej części tego półwyspu (jak wynikało z informacji zamieszczonych w niektórych polskich pracach) lecz w części należącej do byłego ZSRR. Wskazuje na to wyraźnie mapa nr 186 w recenzowanej monografii.

Takiego bogactwa danych o rodzaju *Gastrum* nie znajdziemy w żadnym z dotychczasowych opracowań tego rodzaju. Odnosi się to zwłaszcza do ekologii gwiazdoszy.

Książkę zamyka bogata bibliografia przedmiotu. Monografia wydana jest na pięknym papierze i oprawiona w twarde okładki. Jest dużym osiągnięciem w dziedzinie poznania bardzo interesującej grupy systematycznej *Gasteromycetes*.

Władysław WOJEWODA

GROCHOWSKI W. *Uboczna produkcja leśna*. Wyd. drugie, zmienione. PWN, Warszawa, 1990, ss. 545. ISBN 83-01-09535-0. Cena 30 000 zł.

Prof. W. Grochowski jest znanym autorem lub współautorem wielu opracowań (w tym książek) poświęconych ubocznej produkcji leśnej.

Oto tematy, które autor uwzględnił w swej kolejnej książce: żywicowanie, użyteczne składniki roślin leśnych, użytkowanie kory, listowia, lateksu i soku

drzew leśnych, gospodarowanie zasobami dolnych warstw lasu: owocami leśnymi, surowcami farmaceutycznymi i technicznymi, leśnymi roślinami owocującymi, leczniczymi i technicznymi, grzybami jadalnymi i innymi, uprawa i użytkowanie wikliny, użytki leśne pochodzenia zwierzęcego (pszczoły i pszczelarstwo, ślimak winniczek, jedwabnik dębowy), organizacja ubocznej produkcji leśnej.

Najwięcej miejsca prof. Grochowski poświęcił na omówienie żywicowania (aż ok. 200 stron) i na gospodarowanie zasobami dolnych warstw lasu (ok. 180 stron). Wśród roślin naczyniowych scharakteryzował dokładnie m. in. borówki, takie drzewa dziko rosnące jak: brzoza, dąb, jabłono dzika, krzewy: berberys, dziki bez, głóg, jałowiec, jeżyny, kruszyna, leszczyna, rokitnik, róże, a także wiele roślin zielnych, m. in. poziomkę, narecznicę, turówkę, widłaki.

Stosunkowo dużo miejsca przeznaczył autor na grzyby. Warto zwrócić uwagę na nowoczesne, ponieważ pionierskie ujęcia systematyczne tej grupy. Dotychczas we wszystkich podręcznikach i podobnych opracowaniach (np. kluczach i florach) grzyby były zaliczane do roślin zarodnikowych i umieszczane razem z roślinami zielonymi.

Prof. Grochowski traktuje grzyby jako odrębne królestwo Fungi, niezależne od pozostałych królestw: Monera, Protista, Plantae i Animalia. W książce uwzględnione są nie tylko grzyby jadalne, ale również grzyby trujące. Można tu znaleźć wiele informacji m. in. o uprawie grzybów, transporcie suszu grzybowego i przerobie grzybów. Prof. Grochowski poruszył także problem zagrożenia i ochrony grzybów.

Książka jest ilustrowana licznymi fotografiami czarno-białymi, wykresami i rysunkami kreskowymi (190 rysunków i 27 tabel). Niezwykle bogata jest zamieszczona przy końcu książki bibliografia przedmiotu, zawierająca aż 650 pozycji krajowych i zagranicznych.

Opracowanie to pisane przede wszystkim dla leśników i innych specjalistów związanych bezpośrednio lub pośrednio z leśnictwem i gospodarką leśną, może być z dużym powodzeniem wykorzystane również przez nauczycieli szkół średnich i akademickich, także przez botaników i mikologów, którzy znajdą tam wiele cennych wiadomości o praktycznym zastosowaniu roślin, zwierząt i grzybów leśnych.

Władysław WOJEWODA

TELLERIA M. T. *Annotated list of the Corticiaeae sensu lato (Aphyllophorales, Basidiomycotina), for Peninsular Spain and Balearic Islands*. Bibliotheca

Mycologica, Band 135, J. Cramer, Berlin-Stuttgart, 1990, ss. 152. ISBN 3-443-59036-5 + *Additions and corrections to the annotated list of the Iberian Corticiaceae (Aphyllphorales, Basidiomycotina)*. I. Nova Hedwigia 53(1-2): 229-253. 1991, ISSN 0029-5035.

Autorka wmienionych wyżej prac M. T. Telleria jest pracownicą Królewskiego Ogrodu Botanicznego w Madrycie i od kilkunastu lat zajmuje się grzybami z rzędu *Aphyllphorales* Hiszpanii, ze szczególnym uwzględnieniem grzybów korticjoidalnych.

Pierwsza praca wydana przez Cramera w 1990 r. to opatrzony komentarzem wykaz *Corticiaceae* Hiszpanii kontynentalnej i wysp Balearów. Autorka przyjęła *Corticiaceae* w najszerszym znaczeniu: włączyła tu również takie rodzaje jak: *Coniophora*, *Hymenochaete*, *Pseudotomentella*, *Serpula*, *Tomentella* i *Vararia*, a więc grzyby przez wielu autorów zaliczane do odrębnych rodzin (*Coniophoraceae*, *Hymenochaetales*, *Lachnocladiaceae* i *Thelephoraceae*) a nawet do odrębnych rzędów (*Hymenochaetales* i *Thelephorales*). Ujęcie takie nie jest oczywiście sprawą istotną, a dzięki temu czytelnik pracy ma do dyspozycji bogaty przegląd hiszpańskich grzybów z rzędu *Aphyllphorales* sensu lato.

Zamieszczona lista obejmuje około 365 gatunków. Dla każdego z nich wymieniono bazonim, aktualnie przyjmowaną nazwę, najważniejsze synonimy, zielnik w którym znajduje się typ taksonu, określono także podłoże grzyba oraz jego rozmieszczenie w Hiszpanii. Do wielu gatunków dołączono uwagi dyskusyjne dotyczące zwłaszcza taksonomii.

W opracowaniu można znaleźć nowe, oryginalne ujęcia. I tak np. proponowana jest nowa kombinacja nomenklaturowa *Uncobasidium calongei* (Telleria) Hjortstam et Telleria = *Cerocorticium calongei*.

Warto zwrócić uwagę na opinię autorki, że kombinacja *Cylindrobasidium laeve* (Pers.: Fr) Chamuris jest nieuprawniona, a grzyb ten powinien nosić nazwę *C. evolvens* (Fr.: Fr.) Jül.

Lista hiszpańskich *Corticiaceae* to niezwykle cenny wkład do poznania tych grzybów w Europie. Bardzo przydatne będą również dwa wykazy bibliografii. Pierwszy z nich to spis prac dotyczących *Corticiaceae* Hiszpanii, drugi to lista pozostałych prac powstałych w różnych krajach europejskich i pozaeuropejskich, a poświęconych głównie taksonomii tych grzybów.

Druga praca (Nova Hedwigia 1991) to uzupełnienia i poprawki do pierwszej. Zamieszczony w niej wykaz obejmuje około 115 gatunków. Jest tu propozycja nowej kombinacji nomenklaturowej i nowej

rangi *Acanthophysium minor* (Pil.) Telleria dla *Aleurodiscus cerrusatus* var. *minor* (Pil.). Autorka opisała nowy gatunek *Coniophora laoi*. Interesująca jest także dyskusja materiału *Laeticorticium meridioroseum*, bliskiego gatunku *L. roseum* oraz podobnego taksonu *Vuilleminia macrospora*.

Obydwie omówione prace trzeba studiować razem. Dają one bardzo dobry obraz poznania grzybów powłocznikowatych (w bardzo szerokim ujęciu) Hiszpanii, kraju, który dzięki M. T. Tellerii stał się jednym z najlepiej poznanych jeśli chodzi o *Corticiaceae* i *Aphyllphorales*.

Władysław WOJEWODA

NORDSTEIN S. *The genus Crepidotus (Basidiomycotina, Agaricales) in Norway*. Synopsis Fungorum 2: 1-115, Fungiflora, Oslo 1990. ISBN 82-90724-02-0.

Rodzaj *Crepidotus* w zależności od poglądu autorów zaliczany jest do rodziny *Crepidotaceae* lub *Cortinariaceae*.

W Norwegii stwierdzono 8 gatunków rodzaju *Crepidotus*. W tej monografii każdy z nich został bardzo szczegółowo scharakteryzowany. Wymienione są synonimy, zamieszczono przegląd makro- i mikroskopijnych elementów owocnika, omówiono podłoże, na którym dany gatunek występuje, rozmieszczenie ciżmówek w Norwegii, ich zmienność oraz fenologię.

Warto porównać norweskie opracowanie z taksonomią rodzaju *Crepidotus* przyjętą np. przez Mosera (1983). Ten ostatni autor *C. cesatii* i *C. sphaerosporus* traktuje jako dobre, odrębne gatunki. Nordstein jednak uważa, że drugi takson stanowi tylko odmianę *C. cesatii*. W Norwegii *C. cesatii* var. *cesatii* występuje na drewnie drzew liściastych, podczas gdy var. *sphaerosporus* najczęściej jest tam spotykany na *Picea*. Obie te odmiany różnią się także rozmiarami, kształtem i skulpturą zarodników, ale różnice są nieznaczne.

Monografia norweskich gatunków rodzaju *Crepidotus* jest cennym uzupełnieniem dotychczasowej wiedzy o tym taksonie w Europie.

Władysław WOJEWODA

BRANDRUD T. E., LINDSTRÖM H., MARKLUND H., MELOT J., MUSKOS S. *Cortinarius Flora Photographica. I. Fotoflora*, Svamp Konsult, Matfors 1990, 60 barwnych fotografii z tekstem. ISBN 91-971249-6-6.

Jest to jak głosi tytuł „fotograficzna flora rodzaju *Cortinarius*”, najbogatszego w gatunki europejskiego rodzaju w rzędzie *Agaricales* i w ogóle w grupie mac-

romycetes. W obrębie tego rodzaju wyróżniono na naszym kontynencie aż około 400–500 gatunków.

Autorzy i wydawcy dzieła zaplanowali opublikowanie pięciu części atlasu *Cortinarius*. Każda z nich ma zawierać około 60 barwnych tablic, całość obejmie więc około 300 gatunków.

Omawiana tu pierwsza część atlasu składa się ze wstępu, przeglądu historii badań *Cortinarius*, charakterystyki cech makro- i mikroskopijnych elementów morfologii i anatomii, chemizmu, genetyki, nomenklatury, ekologii oraz znaczenia praktycznego (gatunki trujące). Dalej zamieszczono klucze do oznaczania podrodzajów: *Cortinarius*, *Myxacium*, *Phlegmacium*, *Telamonia* i sekcji, oraz bibliografię.

Zasadniczą częścią atlasu są bardzo piękne, barwne fotografie 60 gatunków *Cortinarius*. Zdjęcia wykonano w warunkach laboratoryjnych. Przedstawiają one zmienność owocników w różnym wieku, przekrój poprzeczny i podłużny trzonu. Do każdego zdjęcia dołączono diagnozę obejmującą najważniejsze cechy gatunku oraz informację o jego podłożu, siedlisku i rozmieszczeniu, a także kreskowe rysunki zarodników.

Wydany w 1990 roku atlas jest wersją niemiecką. Wcześniej, w roku 1989 opublikowano tę florę w języku szwedzkim.

Okładka jest segregatorem pozwalającym dowolnie porządkować poszczególne fotografie, w miarę ich publikowania.

Fotograficzna flora *Cortinarius* to niezwykle cenna pomoc dla mikologów oznaczających grzyby z tego najbogatszego i chyba najtrudniejszego rodzaju wśród grzybów wielkoowocnikowych.

Władysław WOJEWODA

SENN-IRLET B., JENSSEN K.M., GULDEN G. *Arctic and Alpine Fungi* – 3. Soppkonsulentent A/S, Oslo 1990, 58 ss. ISBN 82–991301–2-3.

Trzeci zeszyt wydawanej w Norwegii serii „Arctic and Alpine Fungi” zawiera indeks gatunków uwzględnionych w zeszytach 1–3 (grzyby kapeluszowe z blaszkowym hymenoforem, zaliczane do rzędu *Agaricales*), charakterystykę warunków ekologicznych, w których żyją grzyby arktyczne i alpejskie oraz krótki przegląd zbiorowisk roślinnych, z którymi związane są te grzyby.

Główna część zeszytu to opisy i barwne fotografie 24 gatunków z rodzajów: *Gerronema*, *Hebeloma*, *Hemimycena*, *Hydropus*, *Inocybe*, *Lepista* i *Rhodocybe*. Dla każdego gatunku podano najważniejsze synonimy, krótką diagnozę obejmującą najistotniejsze cechy

morfologiczne i ekologię oraz rozmieszczenie. Oprócz bardzo pięknych kolorowych zdjęć owocników grzybów zamieszczono kreskowe rysunki zarodników, podstawek, cystyd i strzępek. Zeszyt zamyka bibliografia dotycząca taksonów wymienionych w dotychczas wydanych zeszytach serii.

Opracowanie to drukowane jest na świetnym, kredowym papierze i obłożone plastikową okładką.

Jest to bardzo cenna publikacja, zwłaszcza dla mikologów badających grzyby wyższych pięter w górach Europy. U nas bardzo się przyda badaczom macromycetes Karpat i Sudetów.

Władysław WOJEWODA

BREITENBACH J., KRANZLIN F. *Fungi of Switzerland. Vol. 1. Ascomycetes.* ss. 310, 1984; *Vol. 2. Non gilled fungi: Heterobasidiomycetes, Aphyllophorales, Gastromycetes,* ss. 412, 1986; *Vol. 3. Boletes and agarics, 1st part: Strobilomycetaceae and Boletaceae, Paxillaceae, Gomphidiaceae, Hygrophoraceae, Tricholomataceae, Polyporaceae (lamellatae),* ss. 361, 1991, Edition Mykologia, Lucerne, ISBN 3–85604–210–5; 3–85604–200–2, 3–85604–230–X.

Jest to angielskie tłumaczenie z języka niemieckiego dokonane przez V. L. Waters i dra J. F. Watersa (Department of Biology, Humboldt State University, Arcata, California, USA). Wcześniej ukazały się wydania tego dzieła w języku niemieckim i francuskim.

W tej florze Szwajcarii uwzględniono 1368 gatunków grzybów wielkoowocnikowych. W każdym tomie zamieszczono klucze do oznaczania, słownik terminów mikologicznych i wskazówki dla korzystających, bibliografię oraz mapę Szwajcarii podzieloną na ponumerowane kwadraty. Dla każdego gatunku podano krótką, ale wyczerpującą charakterystykę cech makro- i mikroskopijnych, siedliska, podłoża i określono chorologię. Część ilustracyjna składa się z rysunków kreskowych przedstawiających elementy budowy mikroskopijnej (strzępki, podstawki, zarodniki, cystydy etc.) oraz z barwnych fotografii owocników. Fotografie są nie tylko bardzo wierne. Są one przepięknie wykonane. Rzadko spotyka się tak doskonałe wizerunki grzybów na zdjęciach. Trzeba podkreślić, że wiele gatunków, szczególnie w tomie drugim, prawdopodobnie dotychczas nigdy nie było jeszcze fotografowanych. Dotyczy to zwłaszcza licznych przedstawicieli grup wytwarzających niepozorne, rozpostarte, cienkie owocniki (np. rodzaje *Basidiendron*, *Exidiopsis*, *Tulasnella*, liczne *Corticaceae*, np. *Athelia*, *Botryobasidium*, *Ceraceomyces*, *Gloeocystidiellum* i wiele innych).

Dzieło to jest pierwszą chyba tak pięknie wydaną i tak wspaniale udokumentowaną wzorowymi kolorowymi fotografiami florą grzybów.

Autorzy oparli się zasadniczo na dwu książkach: Moser 1983, *Die Röhrlinge und Blätterpilze* oraz Jülich 1984, *Die Nichtblätterpilze, Gallertpilze und Bauchpilze*, ale dokonali wiele poprawek zgodnie z obowiązującymi obecnie zasadami najnowszego Kodeksu Nomenklatury Botanicznej. Dla *Ascomycetes* przyjęli za podstawę książkę Dennisa 1978, *British Ascomycetes*. Przy każdej fotografii podane jest stanowisko, na którym były fotografowane okazy.

O dziele szwajcarskich mikologów można się zrazić z najwyższym uznaniem. Jest ono niezwykle cenną pomocą przy oznaczaniu dużych grzybów. Zapewne wkrótce ukaże się następny tom obejmujący grzyby blaszkowe, ciemnozarodnikowe. Pozycja ta nie jest tania. Tom 1 kosztuje 118 franków szwajcarskich, tom 2 – 148, ale jeśli komuś uda się tę książkę zdobyć, nie będzie żałował wydanych na nią pieniędzy.

Władysław WOJEWODA

RYVARDEN L., GILBERTSON R. L. *European Polypores. Part. 1. Abortiporus – Lindtneria*. Synopsis Fungorum 6, 387 ss. Fungiflora, Oslo 1993. ISBN 82-90724-12-8; ISSN 0802-8966.

Autorzy są wybitnymi znawcami grzybów polyporoidalnych, m.in. wydali dwutomowe dzieło pt. *North American Polypores* (1986–1987). Pierwszy autor jest Norwegiem, drugi pracuje w Tucson, w Arizonie (USA).

W omawianym pierwszym tomie uwzględniono 163 gatunki grzybów, zamieszczono ich opisy, rysunki kreskowe, mapy rozmieszczenia, także klucze do oznaczania wszystkich europejskich rodzajów, również tych, które będą opracowane w drugim tomie, przewidzianym na 1994 r.

Grzyby polyporoidalne odznaczają się rurkowatym hymenoforem i porowatą spodnią stroną owocnika. Są to przedstawiciele *Heterobasidiomycetes*: *Protomerulius = Aporpium* z rodziny *Tremellaceae* i *Homobasidiomycetes*. Do tej drugiej klasy zaliczane są grzyby polyporoidalne z rodzin: *Albatrellaceae*, *Bondarzewiaceae*, *Corticaceae*, *Cyphellaceae*, *Fistulinaceae*, *Ganodermataceae*, *Hericiaceae*, *Hymenochaetaceae*, *Polyporaceae* (przeważająca większość grzybów polyporoidalnych) i *Thelephoraceae*.

Rysunki wykonał R. L. Gilbertson. Opisy są dosyć dokładne. Rozmieszczenie geograficzne podano tylko w głównym zarysie, niekiedy wymieniono państwa Europy, w których dany gatunek był stwierdzony.

Zaproponowano kilka nowych kombinacji

European Polypores

by
L. Ryvarden & R.L. Gilbertson

with drawings
by R.L. Gilbertson

Part 1

Abortiporus - Lindtneria

Synopsis fungorum 6
Fungiflora - Oslo - Norway

nomenklaturowych, m. in. *Antrodiella foliaceodentata*. Interesujące jest włączenie rodzaju *Onnia* (= *Mucronoporus*) do *Inonotus*. Autorzy uznali istnienie dwóch gatunków w obrębie rodzaju *Ischnoderma*: *I. benzoinum* i *I. resinosum*. Poprzednio uważali, że jest to jeden takson.

Warto porównać omawianą książkę z florą grzybów polyporoidalnych wydaną przez prof. S. Domańskiego w latach 1965–1967. W drugim tomie tej flory aktualności nie straciło ok. 50% gatunków, w pierwszym tylko ok. 25%. Wyraźnie widać jak wielkie zmiany zaszły w taksonomii tej bogatej w gatunki i ważnej z gospodarczego punktu widzenia grupy grzybów, które odgrywają dużą rolę np. w leśnictwie.

W książce jest wiele „akcentów polskich”. Mam tu na myśli przede wszystkim taksony zaproponowane przez znanego polskiego specjalistę, badacza grzybów polyporoidalnych, prof. S. Domańskiego. I tak np. jego autorstwa jest rodzaj *Ceriporiopsis* i rodzaj *Diplomitoporus*. On jest autorem wielu kombinacji nomenklaturowych, np. w rodzajach *Ceriporia* i *Dichomitus*. Na jego opracowania często powołują się autorzy *European Polypores*.

Informacje zawarte w książce są niekiedy niekompletne lub budzą wątpliwość. Nie podano dla Pol-

ski gatunków ewidentnie u nas stwierdzonych, np. *Ganoderma camosum* (publikowana z Gór Świętokrzyskich, *Westfälische Pilzbriefe* 11: 113, 1980) lub *Lindtneria flava* (podawana z Puszczy Białowieskiej, *Mała flora grzybów* 1(4): 297, 1984). Ten ostatni gatunek autorzy wymieniają z Ukrainy, ale na mapie umieszczają go na Białorusi. To oczywiście są sprawy drugorzędne, nie mające istotnego znaczenia dla wartości książki.

Omawiana dzieło jest niezwykle cenne. Po raz pierwszy otrzymaliśmy nowoczesną, kompletną florę grzybów polyporoidalnych naszego kontynentu. Niewątpliwie przyczyni się ona do szybkiego rozwoju dalszych badań nad tymi grzybami w Europie, będzie stymulować opracowania lokalnych flor w poszczególnych europejskich krajach. Autorom należy się wielkie uznanie.

Władysław WOJEWODA

DOMAŃSKI S. *Corticaceae: Kavinia – Rogersella; Stephanosporaceae: Lindtneria*. W: Domański S. (red.), *Mała flora grzybów*, tom 1, Basidiomycetes (Podstawczaki), Aphyllophorales (Bezblaszkowce), Stephanosporales (Stefanosporowce), część 6, 272 ss., PWN, Warszawa-Kraków 1991, ISBN 83-01-09859-7. Cena 30 300 zł.

Szosta część 1 tomu *Małej flory grzybów* stanowi zarazem drugą część rodziny *Corticaceae*. Rodzaje są ułożone w porządku alfabetycznym od *Kavinia* do *Rogersella*, dodatkowo jest omówiony przedstawiciel *Stephanosporaceae*, *Lindtneria* przez większość autorów zaliczany do *Corticaceae*. Książka zawiera opisy 56 rodzajów i ponad 340 gatunków.

Układ jest podobny jak w poprzednich dotychczas wydanych tomach i ich częściach (uwagi wstępne, oznaczenia i skróty, objaśnienie terminów, klucze do oznaczania i opisy gatunków, tablice z rysunkami kre-skowymi (od 259 do 290), wykaz łacińskich nazw).

Autor starał się wprowadzić możliwie najnowsze ujęcia taksonomiczne, ale nie zawsze mógł nadążyć za błyskawicznie następującymi zmianami w bujnie rozwijającej się taksonomii grzybów korticoidalnych. Ostatnio np. Ryvarden i Hjortstam w rodzaju *Lopharia* pozostawili tylko dwa gatunki: *L. cinerascens* i *L. mirabilis*, a wszystkie pozostałe przenieśli do *Porostereum*, w tym znany także z Polski *P. spadiceum*. Wybitny znawca tej grupy, prof. Boidin rodzaj *Radulomyces* traktuje jako synonim *Cerocorticium* i stosuje tę ostatnią nazwę, zgodnie z koncepcją Jülicha. Ryvarden umieszcza *Meruliopsis taxicola* w rodzaju *Gloeoporus*, dawniej zaliczanym do *Polyporaceae*, obecnie do *Corticaceae*. Na str. 94 znajduje

Tom I

Basidiomycetes (Podstawczaki)
Aphyllophorales (Bezblaszkowce)
Stephanosporales (Stefanosporowce)

Część 6

Corticaceae
Kavinia — Rogersella
Stephanosporaceae
Lindtneria

opracował

Stanisław Domański

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE
W A R S Z A W A 1991 K R A K Ó W

się błędna informacja, że *Peniophora aurantiaca* jest bardzo pospolita na *Alnus viridis* i *A. incana*. Grzyb ten w Europie występuje wyłącznie na *Alnus viridis* i już z tego powodu nie może być pospolity. Na *A. incana* wyrasta inny, bliski takson, *Peniophora erikssonii* (str. 97) i ta rzeczywiście jest dosyć pospolita. Wkradło się trochę zniekształceń i błędów literowych, np. na str. 178 jest *Phlebia roumegnesii*, zamiast *P. roumegueri*. Trzeba tę książkę porównywać z najnowszymi opracowaniami z dziedziny korticologii.

Zaletą dzieła jest wielka liczba taksonów zaliczanych do *Corticaceae* sensu lato, z całego obszaru Ziemi. Trzeba podkreślić, że jest to jedyna flora *Aphyllophorales* o tak szerokim zasięgu geograficznym, wśród dotychczas publikowanych, chociaż zapewne nie obejmuje wszystkich gatunków dotychczas opisanych w tej grupie. Wadą tej serii stanowiącej przecież „florę świata” jest wydawanie jej po polsku, co w znacznym stopniu ogranicza odbiór. Ale nawet czytelnicy nie znający języka polskiego będą mogli korzystać z *Małej flory*, głównie z niezwykle bogatej, cytowanej tu w formie skrótów literatury przedmiotu.

Władysław WOJEWODA

Od Redakcji: Sprzedaż omawianej pozycji S. Domańskiego prowadzi: Dział Wydawnictw, Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, Lubicz 46, 31–512 Kraków

IWATSUKI K. (red.). *Ferns and fern allies of Japan*. Heibonsha Ltd., Publishers, Tokyo, 1992, ss. VII + 312, ryc. 29, tab. 4, tabl. 196 (z 1000 fotografii wielobarwnych). Cena 19.500 yenów (ok. 150 dol. USA). ISBN 4–582–53506–2.

Omawiany tom, mający charakter opisowej flory paprotników Japonii, odznacza się szczególną urodą i bogactwem ilustracji. Na 196 całostronicowych tablicach zamieszczono w nim ponad 1000 wielobarwnych fotografii, przedstawiających niemal wszystkie 630 gatunków psylotowych, widłaków, widliczek, poryblinów, skrzypów i paproci, jakie występują w tym kraju. Fotografie – często w liczbie 2–4 na gatunek – są bardzo starannie dobrane i znakomicie reprodukowane. Dotyczą one pokrojów, wycinków liści (zwykle z kulkami zarodnikowymi), kłaczy wraz z łuskami i innych szczegółów budowy, ważnych z diagnostycznego punktu widzenia. W podpisach uwzględniono – obok japońskich – obowiązujące łacińskie nazwy taksonomiczne. Dla europejskiego użytkownika książki ilustracje te mogą być bardzo pomocne przy porównywaniu występujących u nas gatunków z identycznymi lub podobnymi taksonami wschodnioazjatyckimi i przy oznaczaniu pochodzących z Azji Wschodniej materiałów zielnikowych. Inną ważną zaletą książki jest możliwość wykorzystania jej jako najnowszej, krytycznej i kompletnej listy pteridoflory Japonii, przygotowanej pod kierunkiem jednego z najwybitniejszych współczesnych jej znawców. Tekst opracowania jest niestety dla nas praktycznie niedostępny, gdyż ogłoszono go wyłącznie w języku japońskim. A byłby on na pewno wielce użyteczny, gdyż – obok krótkiego wprowadzenia w budowę i życie paprotników – zawiera pełne klucze do oznaczania ich rodzin, rodzajów i gatunków, opisy wszystkich wymienionych taksonów oraz dane o ich rozmieszczeniu geograficznym i wymaganiach siedliskowych. Z tym większą niecierpliwością oczekiwac będziemy na opublikowanie zapowiadanej w rok 1994 angielskiej wersji książki, przewidzianej jako pierwszy tom serii *New Flora of Japan*. (Do tej pory zastępować ją mus: niezupełnie już dzisiaj aktualna, bo wydana w 1965 roku *Flora of Japan* Jisaburo Ohwi'ego¹).

Jan KORNAS

MANICKAM V. S., IRUDAYARAJ V. *Pteridophyte flora of the Western Ghats – South India*. B. I. Publications, New Delhi, 1992. ss. X + 653, 261 tablic z rycinami, 9 tabel klimatycznych. Cena 500. – Rs. (35. dol. USA). ISBN 81–7225–009–6.

Jedyną pełną florą opisową paprotników występujących w południowych Indiach było dotychczas klasyczne dzieło brytyjskiego pułkownika R. H. Beddome, opublikowane przed 130-u laty². Dopiero ostatnio dwaj pteridolodzy z jezuickiego Kolegium Św. Ksawerego w Palayamkottai (Tamil Nadu) podjęli próbę przedstawienia unowocześnionego ujęcia w tym zakresie. Ich opracowanie odnosi się do niezbyt rozległego, lecz kluczowego z biogeograficznego punktu widzenia południowego odcinka Ghatów Zachodnich. Obszar ten odznacza się typowo tropikalną pteridoflorą o zaskakującym bogactwie: na przestrzeni 18 000 km² znaleziono tutaj 256 gatunków paprotników (tj. przeszło połowę ogólnej ich liczby znanej z Indii). Przyczynami takiego bogactwa są m. in. wilgotny klimat równikowy (z opadami przekraczającymi miejscami 6000 mm rocznie), urozmaicona rzeźba (z najwyższym poza Himalajami szczytem Indii – Anamudi 2695 m n.p.m.) i nader zróżnicowana szata roślinna (zachowane jeszcze w miejscach mniej dostępnych lasy równikowe różnych typów, niżowe, podgórskie i górskie).

Autoryzy opracowania oparli się przede wszystkim na własnych badaniach terenowych, których owocem było m. in. zebranie kolekcji liczącej 4200 numerów zielnikowych. W grupach krytycznych materiały te zostały zrewidowane przez najwybitniejszych w świecie taksonomów – specjalistów. Tekst książki składa się z krótkiej części wstępnej, w której podano charakterystykę terenu badań, zarys historii jego pteridologicznej eksploracji oraz uwagi co do materiału, na jakim opiera się opracowanie. Właściwą treść tomu tworzą klucze do oznaczania i opisy rodzin, rodzajów i gatunków paprotników znalezionych na badanym terenie. Dla każdego gatunku podano obowiązującą nazwę łacińską, obszerną synonimikę, opis morfologiczny, dane o rozmieszczeniu geograficznym i wymaganiach siedliskowych, liczbę chromosomów (z cytatem odnośnego źródła) i krytyczne uwagi taksonomiczne. Tam gdzie było to możliwe zamieszczono także informacje o praktycznym użytkowaniu danej rośliny. Dla wszystkich opisywanych gatunków dołączono całostronicowe tablice rysunkowe, przedstawiające

²Beddome R. H. 1863–1864. *The ferns of southern India and Ceylon*. Gantz Bros., Madras.

¹Por. *Wiadomości Botaniczne* 12(2): 154–155, 1968.

pokrój i diagnostycznie ważne szczegóły budowy. Rysunki są dobrze przemyślane, przejrzyste i przeważnie bardzo udane. Całości dopełnia obszerny spis literatury oraz skorowidz łacińskich nazw taksonów (łącznie z synonimami). Opracowanie edytorskie książki jest bardzo staranne, a jej szata zewnętrzna przedstawia się nader korzystnie.

Omawiana flora jest pozycją wartościową i ważną, powinna więc znaleźć się w każdej bibliotece peridologicznej.

Jan KORNAŚ

DAFNI A. *Pollination ecology. A practical approach. (The Practical Approach Series.)*. IRL Press at Oxford University Press, Oxford – New York – Tokyo, 1992, Ss. XV + 250, 19 ryc., 44 tab., 56 protokołów obserwacji. Cena 30.00 £ ang. (opr. twarda, spiralna, ISBN 0–19–963299–5) lub 19.50 £ ang. (opr. miękka, ISBN 0–19–963298–7).

Zadaniem omawianej książki jest praktyczne wprowadzenie czytelnika w metody i techniki, stosowane współcześnie w badaniach nad ekologią zapylania kwiatów. Szczególny nacisk położono przy tym na obserwacje terenowe. Uwzględniono więc przede wszystkim techniki proste, nie wymagające skomplikowanego wyposażenia i możliwe do stosowania z dala od laboratoryjnego zaplecza. Autor dołożył wszelkich starań, by dać czytelnikowi możliwie jak najwięcej wskazówek praktycznych, między innymi poprzez zamieszczenie w tekście 56 wzorcowych protokołów z obserwacji biologiczno-kwiatowych różnych typów. W siedmiu głównych działach książki omówione zostały sposoby badania funkcjonalnej morfologii i fenologii kwiatów, systemów rozmnażania, biologii pyłku i znamienia, powabności kwiatów, pożytków kwiatowych, interakcji pomiędzy kwiatami a zwierzętami oraz zapylania abiotycznego (przez wiatr i wodę). Cztery rozdziały dodatkowe zawierają wskazówki co do chwytania i znakowania zwierząt zapylających kwiaty, wykaz niezbędnych odczynników, adresy firm produkujących potrzebny ekwipunek i obszerne zestawienie literatury przedmiotu.

Poradnik metodyczny Dafniego adresowany jest do czytelników rozmaitych specjalności (botaników, zoologów i ekologów). Daje on bardzo instryktywne wprowadzenie w sposoby pracy nowocześnie ujętej biologii zapylania kwiatów i pozwala na orientację co do najnowszych panujących w tej dziedzinie tendencji.

Jan KORNAŚ

HANSSON L. (red.). *Ecological principles of nature conservation. Applications in temperate and boreal environments.* (Conservation Ecology Series: Principles, Practices and Management). Elsevier Applied Science, London and New York, 1992, ss. XVIII + 426, ryc. 72. tab. 32. Cena 86. – £ ang. ISBN 1851667180.

Firma wydawnicza Elsewiera poświęca od dawna szczególnie wiele uwagi publikacjom z zakresu teoretycznych podstaw i praktycznej realizacji ochrony przyrody. Wyrazem tego było uruchomienie już przed 33 lata pionierskiego na owe czasy czasopisma *Biological Conservation*. Obecnie zaczęła się ukazywać seria monografii o podobnym profilu (*Conservation Ecology Series: Principles, Practices and Management*). Jej redaktorem został znany ekolog brytyjski Eric Duffey, a jako główny cel wydawnictwa określono przetrwanie pomostu pomiędzy żywo rozwijającą się ekologiczną teorią ochrony przyrody a ciągle jeszcze niedostatecznym jej wykorzystaniem w zagospodarowaniu przestrzennym, rolnictwie, leśnictwie i zabiegach konserwatorskich na terenach chronionych. Wydawcy założyli przy tym, że poszczególne tomy serii omawiać będą kolejno rozmaite środowiska przyrodnicze. Pięć tomów, znajdujących się obecnie w przygotowaniu, dotyczy: środowiska morskiego, wpływu rekreacji na przyrodę, ochrony wód słodkich, terenów bagiennych i wybrzeży morskich. Jedyny tom, jaki się dotychczas ukazał, poświęcono środowiskom łądowym strefy borealnej Skandynawii. Zawiera on wyniki badań, przeprowadzonych pod egidą Szwedzkiej Agencji Ochrony Środowiska (*Swedish Environmental Protection Agency*) na temat skrawków naturalnej przyrody zachowanych na terenach użytkowanych przez gospodarkę leśną lub rolną (program *Remnant Habitats in Production Landscapes*). Książkę przygotowało 19 autorów (wyłącznie szwedzkich), uczestniczących w tym programie. Tekst składa się z 11 rozdziałów (z których każdy zawiera własny wykaz bibliograficzny), krótkiego podsumowania i skorowidza rzeczowego. Sześć rozdziałów początkowych poświęcono na zagadnienia ogólne. Omówiono w nich m. in. znaczenie siedlisk ekotonowych, zbiorowisk kontaktowych i mozaikowych układów krajobrazowych dla zachowania różnorodności przyrodniczej. Przedyskutowano teoretyczne i praktyczne podstawy ochrony populacji roślinnych i zwierzęcych. Naświetlono sprawę utrzymania różnorodności genetycznej u roślin (z uwzględnieniem roli wielkości populacji i zjawisk przepływu genów pomiędzy osobnikami i populacjami). Omówiono

ekologię rozprzestrzeniania się organizmów i jej wpływ na ich przeżywanie (na przykładach mszaków, porostów, owadów i drobnych ssaków). Przedstawiono implikacje, jakie wynikają z badań nad archipelagami wysp na Bałtyku dla ogólnych koncepcji biogeografii wysp. Pięć końcowych rozdziałów książki zawiera dane szczegółowe, dotyczące potrzeb i osiągnięć ochrony przyrody głównych typów siedlisk lądowych w środkowej i południowej Szwecji: borealnych lasów szpilkowych (którym poświęcono najwięcej uwagi), bagien i torfowisk, siedlisk nadwodnych z roślinnością zielną lub zaroślową, lasów mieszanych (strefy przejściowej) i liściastych (strefy nemoralnej) oraz terenów rolniczych o tradycyjnych i nowoczesnych sposobach uprawy. Omawiana książka zasługuje na baczną uwagę czytelnika polskiego z kilku powodów: zawiera bardzo bogaty materiał faktyczny, wyprowadza dobrze podbudowane wnioski ogólne, z których wiele daje się przenieść wprost na teren naszego kraju (zwłaszcza jego północno-wschodniej części) i stanowi interesującą próbę połączenia nowoczesnych koncepcji ekologicznych z tradycjami dawnej historii naturalnej, która w Skandynawii ma szczególnie bogaty dorobek. Na postawione przy tym zasadnicze pytanie co do przydatności ogólnych teorii ekologicznych do rozwiązywania konkretnych problemów ochrony przyrody, autorzy odpowiadają z pewnym sceptycyzmem: teorie ogólne są nam przydatne jako nić przewodnia dla uporządkowania i zrozumienia zachodzących w przyrodzie zjawisk, ale rozwiązania praktyczne znajdować trzeba od przypadku do przypadku na drodze empirycznej.

Jan KORNAŚ

LIPNICKI L. *O tym ci powiem ...* Towarzystwo Miłośników Borów Tucholskich, Tuchola, 1991, ss. 74, ryc. 10.

Rzadko zdarza się geobotanikom wydawać tomiki swoich wierszy, choć nie należą do rzadkości geobotanicy wypowiadający się również przez poezję.

Autorem tomiku wierszy *O tym ci powiem...* jest dr Ludwik Lipnicki – lichenolog, geobotanik, zoolog – związany z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu i AWF w Gorzowie Wlk., badacz i znawca Borów Tucholskich.

Stanowisko autora wobec przyrody Borów Tucholskich i swojej poezji można odczytać już w wierszu *Dedykacja*. Zadziwiający jest sposób, w jaki podmiot liryczny ukazuje Bory – przedmiot miłości. Bory Tucholskie są inspiracją do wielopłaszczyznowego przeżywania przyrody: pozostałych z przeszłości sta-

rych dębów i zagubionych w bujnej zieleni delikatnych roślin, jezior, rzek, bagien (*Gacno Wielkie, Jezioro Charzykowskie, Słońce zachodzące, Bagno przy dębie nad Płesnem, Stążka, Konwalia, Zwykły żarnowiec*), śladów niegdysiejszego życia (*Kręgi kamienne I, II, III, Cisy staropolskie ...*), do rozmyślań o miłości, a także do słów układających się w modlitwę (*Modlitwa, List do poety – księdza Jana Twardowskiego*). Poetycką formę rozpaczy nad niszczeniem tych niezrównanych krajobrazów znajdujemy m. in. w wierszach *Dąb nad Płesnem. Na wyrąb lasu koto Kaspara*.

Jako przyrodnik autor skrupulatnie analizuje rośliny (i zwierzęta), ale jako człowiek wrażliwy potrafi niepostrzeżenie wskazać ludzkie cechy jeziora, strumyka, zagajnika, drzew, ciszy. Prowadzi z nimi dialog, antropomorfizując, przez co nabierają one ludzkiego charakteru, stając się nam bliskie i podobne. Przyroda jest jakby osobą, od której podmiot wiele uczy się i czerpie energię życiową (odnajdując samego siebie).

Wiersze są jednocześnie wielkim wołaniem o zachowanie tego niepowtarzalnego skrawka polskiej ziemi. Wezwania te wspomagają interesujące czarno-

białe grafiki Janusza Sabiniarza. Tomik wyróżnia wysoki poziom edytorski, co jest także zasługą Drukarni Księży Werbistów w Laskowicach Pomorskich.

Oby wiersze L. Lipnickiego były dobrym początkiem udostępniania językiem poezji pięknych przeżyć, które zakwitają tak niespodziewanie i uzewnętrzniają nasz trud badawczy. Być może, że miejsce do ich prezentowania znalazłoby się także w *Wiadomościach Botanicznych*.

Krystyna CZYZEWSKA
Agnieszka PIEKAREWICZ

GLĄZEK T., WOLAK J. *Zbiorowiska roślinne Świętokrzyskiego Parku Narodowego i jego strefy ochronnej*. Monographiae Botanicae 72, 1991: 1–123 + tab. + mapa.

Praca ta jest interesująco napisaną monografią geobotaniczną o Świętokrzyskim Parku Narodowym i jego strefie ochronnej, stawiającą sobie za cel opracowanie zbiorowisk roślinnych tego obiektu. Jest to obszar niezmiernie interesujący ze względu na swoje walory krajobrazowe, geologiczne i przyrodnicze, a także ścisły i wielostronny związek z historią i kulturą naszego narodu. Wprawdzie już dawne opracowania z okresu międzywojennego dały ogólny pogląd na zbiorowiska roślinne Świętokrzyskiego Parku Narodowego i niektórych terenów przyległych, jednak wiedza ta – co słusznie podkreślają autorzy dzieła – obecnie nie wystarcza, a Park wymaga wyczerpującego, zgodnie ze współczesnym stanem wiedzy fitosocjologicznej, opracowania.

Omaiwana publikacja jest pracą zespołową, zrealizowaną przez doskonałych znawców szaty roślinnej Świętokrzyskiego Parku Narodowego. Właściwy każdemu badaczowi indywidualizm nie wpłynął jednak ani na metodykę opracowania, ani też na sposób ujęcia całości dzieła, które jest w pełni jednorodne i zwarte. Jest to główną zasługą T. Głazka, który – jak wynika z notki podanej na stronie 4, wziął na siebie ciężar zredagowania całości pracy.

Zgodnie z założonym celem opracowania, omawiana publikacja obejmuje rozdziały: Wstęp, Ogólna charakterystyka terenu badań, Materiał i metoda pracy, Przegląd zbiorowisk roślinnych, Świętokrzyski Park Narodowy – historia jego powstania, zagrożenie i ochrona, Zestawienie wyników badań i wnioski, Literatura. Jest to układ logiczny, wynikający zarówno z celu badań, jak też pozostający w ścisłym związku z charakterem opracowania.

Zasadniczą część pracy stanowi rozdział zawierający przegląd zbiorowisk roślinnych Świętokrzy-

skiego Parku Narodowego. Jego podstawę stanowi 367 zdjęć fitosocjologicznych wykonanych na rozpartywanym terenie w latach 1977–81. Dla uchwycenia i zinterpretowania związków, jakie istnieją pomiędzy glebą, a określonymi zbiorowiskami roślinnymi, autorzy wykonali ponadto 38 odkrywek glebowych i poddali badaniom laboratoryjnym 105 próbek glebowych.

Autorzy wyróżnili na badanym terenie 26 zbiorowisk roślinnych, reprezentujących zespoły zaroślowe z klasy *Alnetea glutinosae*, zespoły leśne i zarośli kserotermicznych z klasy *Quercio-Fageteta* i *Vaccinio-Piceeteta*, bagienne z klasy *Phragmiteteta* i *Scheuchzerio-Cariceteta fuscae*, łąkowo-pastwiskowe z klasy *Molinio-Arrhenathereteta*, *Festuco-Brometeta* i *Nardo-Calluneteta* oraz zespoły segetalne z klasy *Rudero-Secalieteta*. Poszczególne syntaksony opracowane bardzo wnikliwie i wszechstronnie pod względem florystyczno-fitosocjologicznym, ujęte zostały na tle i w powiązaniu z warunkami ekologicznymi siedliska. Dokładny wgląd w budowę i stosunki synekologiczne opisanych zespołów dają dobrze opracowane tabele fitosocjologiczne, uzupełnione danymi z zakresu struktury systematycznej zespołów oraz struktury drzewostanów.

Pracę kończą rozdziały dotyczące historii powstania Świętokrzyskiego Parku Narodowego, istniejących zagrożeń i sposobów ochrony oraz zestawienie wyników badań i wnioski. Zasługuje na podkreślenie stanowisko autorów postulujących bardzo słusznie prowadzenie na terenie Parku czynnej ochrony szaty roślinnej, realizowanej przez stosowanie odpowiednich zabiegów gospodarczych. Interesujące są również postulaty mające na celu powstrzymanie, przez stworzenie warunków zabezpieczających równowagę ekologiczną ekosystemów leśnych, masowego zamierania jodły. To wysoce negatywne dla gospodarki leśnej i całokształtu stosunków biocenotycznych Parku zjawisko doprowadziło w ciągu ostatniego 10-lecia do zniszczenia około 200 tys. m drewna jodły opawanego przez szkodniki wtórne; jak stwierdzają autorzy, zjawisko to, będące następstwem niekorzystnego oddziaływania czynników abiotycznych, biotycznych i antropogenicznych niestety nie maleje, lecz z roku na rok wyraźnie się powiększa.

Opisane w pracy zbiorowiska roślinne i ich siedliska przedstawione zostały kartograficznie za pomocą doskonale zredagowanej, barwnej mapy roślinności rzeczywistej badanego obszaru w skali 1: 25000. Wraz z wydaną wcześniej przez T. Głazka w *Roczniku Świętokrzyskim* 12 (1985), również cenną mapą potencjalnej roślinności naturalnej tego obszaru, obrazu-

je ona szczegółowo przestrzenne zróżnicowanie zespołów roślinnych badanego obszaru, a jednocześnie stanowi dobrą syntezę referowanej pracy.

Omawiana praca jest cennym wkładem do ogólnego dorobku naukowego, poszerzającym wydatnie naszą wiedzę o stosunkach geobotanicznych Pasa Wyżyn Środkowych. Jednocześnie oddaje ona duże usługi ochronie przyrody naszego kraju, szczególnie jego szaty roślinnej.

Benon POLAKOWSKI

WOŁEK J. 1992. *Vademecum statystyki dla biologów*. Polish Botanical Studies, Guidebook Series no. 6, Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, Kraków, 137 ss. Cena 33 200 zł. ISBN: 83-85444-07-6, ISSN: 0867-0749

Potrzebę niesformalizowanego kursu statystyki dla biologów można sobie uświadomić prowadząc np. zajęcia dydaktyczne z potencjalnie najbardziej zainteresowaną grupą odbiorców omawianej książki, tzn. studentami biologii. Oprócz tego, znaczna część biologów, zwłaszcza tych nie związanych z doświadczalnictwem, także powinna z zadowoleniem przyjąć publikację przewodnika po metodach statystyki. Jak zauważa we Wstępie Autor *nowoczesny rozwój nauk przyrodniczych i ich matematyzacja zmuszają biologa do sięgania po metody umożliwiające obiektywne opracowanie danych, z drugiej strony brak odpowiedniego przygotowania utrudnia mu korzystanie z tych metod*. Zamiarem Autora podręcznika było wyłożenie podstawowych zagadnień statystyki bez obciążenia wykładu stroną matematyczną, koncentrując przy tym uwagę na przejrzystym wywodzie oraz odpowiednim doborze zarówno przykładów ilustrujących dany problem, jak i odsyłaczy do podręczników statystyki, uzupełniających formalną stronę zagadnień (to dla bardziej zaawansowanych matematycznie czytelników). Znacznym ułatwieniem w procesie przyswajania tekstu są odsyłacze do indeksu rzeczowego, który umożliwia odszukanie miejsc, w których dane zagadnienie jest szerzej omówione. Można w tym miejscu postulować o jego rozszerzenie w ewentualnym następnym wydaniu przewodnika, ponieważ brak w nim niektórych haseł, jak np. autokorelacja, a także nazw testów omawianych w podręczniku.

Książka składa się z dwóch części: wprowadzenia w poszczególne działy statystyki oraz przewodnika po metodach umożliwiającego wybór odpowiedniego testu dla danego problemu. Wykład rozpoczyna się od zagadnień statystyki opisowej, gdzie przedstawiono metody prezentacji wyników obserwacji i doświad-

czeń, uprzednio zaznajamiając czytelnika ze skalami pomiaru, metodami pobierania prób, charakterystykami próby i populacji oraz miarami statystycznymi. W dalszej części Autor w sposób zrozumiały dla nie zaawansowanego matematycznie czytelnika przedstawia elementy rachunku prawdopodobieństwa, dowodząc potrzeby losowego doboru prób oraz uświadamiając znaczenie i cechy rozkładów teoretycznych, zwłaszcza rozkładu normalnego. Niezwykle cennym rozdziałem jest wprowadzenie do doświadczalnictwa, gdzie możemy zaznajomić się z podstawowymi terminami oraz sposobami projektowania eksperymentów. Na potrzebę upowszechniania metod doświadczalnictwa wśród biologów wskazuje przegląd eksperymentów ekologicznych, dokonany przez Hurlberta (1984), który dowiódł, iż większość z nich założona została wadliwie, będąc tzw. pseudoreplikacjami. Część wprowadzającą zamyka rozdział poświęcony wnioskowaniu statystycznemu, gdzie wyjaśniono m.in. takie terminy jak test nieparametryczny, hipoteza zero, błąd pierwszego i drugiego rodzaju.

W części drugiej znajduje się przewodnik po metodach statystycznych, umożliwiający dobór odpowiedniego testu ze względu na typ danych oraz cel badań. Użyteczności tak skonstruowanego przewodnika nie trzeba uzasadniać, zważywszy na dostępność

oprogramowania statystycznego (np. STATGRAP-HICS). Autor podręcznika podjął trud podzielenia testów statystycznych na grupy, które następnie zostały sklasyfikowane według szeregu kryteriów, umożliwiających szybką orientację w ich różnorodności. Zasadnicze grupy testów to: sprawdzające losowość lub jednorodność próby, testy istotności miar położenia lub rozproszenia, testy istotności proporcji, zgodności rozkładów, niezależności cech oraz szacowanie przedziałów ufności. Przy każdym teście zamieszczona została notka bibliograficzna, umożliwiająca dotarcie do piśmiennictwa w języku polskim. Z reguły przedstawiono kilka przykładów ilustrujących zastosowanie danego testu celem lepszego zrozumienia jego możliwości i ograniczeń.

Zwięzłość i przejrzystość wykładu, łatwość dotarcia do informacji dotyczącej zakresu zastosowań danego testu ze względu na cel badań i rodzaj danych czynią z omawianej książki cenną publikację, godną polecenia zarówno studentom biologii jak i profesjonalistom – biologom, których wiedza statystyczna jest wyrywkowa i nie usystematyzowana (i którzy stanowią, jak można przypuszczać, znaczną część populacji generalnej). Ze względu na swoje zalety oraz niedobór tego typu opracowań w języku polskim (np. Parker R. E. 1978. *Wprowadzenie do statystyki dla biologów*) książka znajdzie zapewne miejsce w podręcznej bibliotece osób pragnących w sposób prawidłowy stosować metody statystyczne w opracowaniu rezultatów swoich badań.

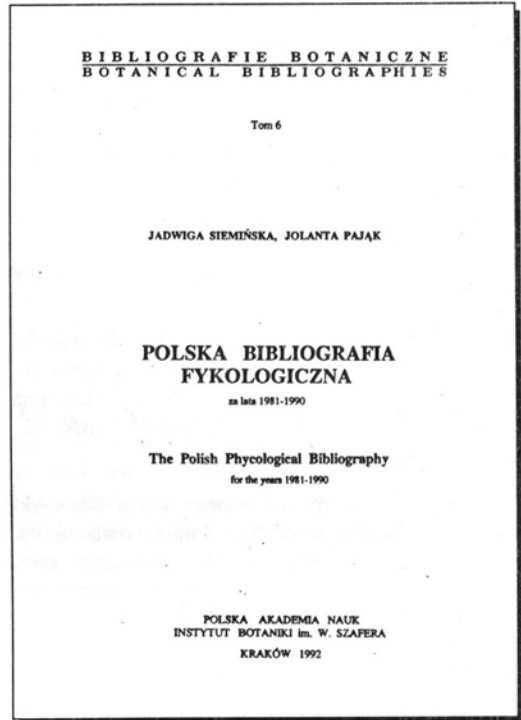
Józef MITKA

Od Redakcji: Sprzedaż omówionej pozycji prowadzi: Dział Wydawnictw, Instytut Botaniki im. W. Szafera Polska Akademia Nauk, Lubicz 46, 31–512 Kraków

SIEMIŃSKA J. *Polska bibliografia fykologiczna – The Polish phycological bibliography*. Bibliografie botaniczne, Tom 3: 1–464, Botanical Bibliographies Kraków – Wrocław 1990; cena: 34 900 zł.

SIEMIŃSKA J., PAJĄK J. *Polska bibliografia fykologiczna za lata 1981–1990 – The Polish Phycological Bibliography for the years 1981–1990*. Bibliografie botaniczne, Tom 6: 1–187, Kraków 1992, [ISBN:83–85444–08–4], 47 000 zł.

O stanie wiedzy, jej kierunkach rozwoju, we wszystkich dziedzinach nauki często dowiadujemy się na podstawie bibliografii. Gdy jest ona zebrana, łatwiej oceniać osiągnięcia z danej dziedziny i podejmować decyzje o rozpoczęciu badań. Niewątpliwie z takim ułatwieniem mamy do czynienia w naszej fykologii.

Bibliografia w całości została skompletowana i opracowana przez autorkę. Zgromadziła ona i opracowała informacje od samych początków sięgających wczesnego renesansu, związanych z nazwiskiem Jana Stanki z 1472 roku. W bibliografii uwzględniono prace opublikowane do 1980. Jest to pierwsze kompletne opracowanie tego typu z zakresu polskiej fykologii.

We wstępie autorka przedstawiła historię piśmiennictwa z zakresu fykologii polskiej oraz historię powstania recenzowanej książki. Dalej zamieściła wykaz użytych skrótów.

Część zasadnicza, czyli spis zawiera 3050 numerowanych pozycji, który może być wykorzystywany przy opracowaniach florystycznych. Po numerze podano nazwisko lub nazwiska autorów. Dla polskich autorów podano pełne imiona, co ułatwia odszukiwanie ich, natomiast przy nazwiskach obcych badaczy podano tylko inicjały. Przetłumaczono tytuły polskie na język angielski, w pracach w których nie podawano ich. Po tytule zamieszczona jest informacja w jakim języku praca jest opublikowana oraz, dla ułatwienia korzystających z niej, informacje czy w pracy zamieszczona jest dokumentacja ikonograficzna.

Niemal wszystkie dane były spisywane z oryginalnych publikacji żeby uniknąć powtarzania błędnych cytowań, co często się zdarza. Niewątpliwie duża

zastługą autorki jest zebranie opracowań fykologicznych z okresu zaborów (lata 1792–1918) oraz dotarcie do szeregu opracowań dotyczących Ziem Odzyskanych rozrzuconych w wielu, głównie niemieckich czasopiśmiech.

Bibliografia zawiera informacje przede wszystkim o współczesnej i kopalnej florze glonów Polski ze wszystkich grup systematycznych. Są tu też zebrane informacje o pracach wykonanych przez polskich badaczy na materiałach obcych. Znalazły się tu także prace z zakresu biologii, ekologii, fizjologii, biochemii, ewolucji i cytologii. Odnotowano również biografie, podręczniki, recenzje i artykuły popularno-naukowe. Dla łatwego odnajdywania prac o określonej tematyce na końcu zamieszczono starannie opracowany indeks tematyczny.

Kolejny tom bibliografii przygotowany przez tę samą autorkę, przy pomocy J. Pająk, obejmuje następane lata, 1981–1990. Opracowanie danych bibliograficznych jest takie samo jak w pierwszym tomie. Po 857 pracach publikowanych w ostatnim dziesięcioleciu zamieszczono 211 uzupełnień do poprzednich lat. W sumie obydwa tomy zawierają 4120 pozycji. Recenzowane książki wydrukowane zostały w serii wydawniczej Bibliografie Botaniczne, której redaktorem jest również profesor J. Siemińska. Pierwszy z tomów wydrukowany metodą rotaprintu, w czasie postkomunistycznych trudności, ma jedną dużą wadę techniczną: przy częstym używaniu rozsypują się słabo sklejone kartki, natomiast następny został o wiele lepiej wydany.

W obu tomach wszystkie informacje (wstęp, objaśnienie skrótów, tytuły prac i indeks tematyczny) podano zarówno po polsku jak i w języku angielskim. Ułatwi to korzystanie z tych dzieł zarówno przez rodaków jak i obcokrajowców. Powinny zainteresować nie tylko specjalistów fykologów i hydrobiologów, także praktyków pracujących w różnych placówkach związanych z gospodarką wodną, ale i dydaktyków na wyższych uczelniach.

Przy okazji informuję, że Wydawnictwa Instytutu Botaniki prowadzą sprzedaż tych tomów, zaś Zakład Algologii I. B. PAN, w którym wykonano obydwa tomy, ma w sprzedaży komputerowe zapisy bibliografii wraz z odpowiednim oprogramowaniem, które mogą być wykorzystywane (w części lub w całości) przez posiadaczy komputerów osobistych.

Konrad WOŁOWSKI

Od Redakcji: Sprzedaż Polskiej bibliografii fykologicznej prowadzi Dział Wydawnictw, Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, Lubicz 46, 31–512 Kraków

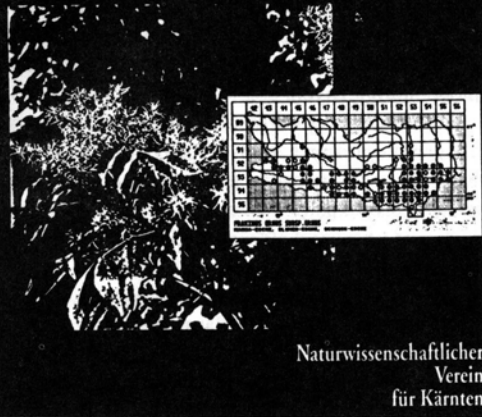
HARTL H., KNIELY G., H. LEUTE, H. NIKLFELD, M. PERKO. *Verbreitungsatlas der Farn- und Blütenpflanzen Kärntens*. Verlag des Naturwissenschaftlichen Vereins für Kärnten, Klagenfurt 1992, ss. 451, 180 kolorowych zdjęć, ISBN 3–85328–000–5.

Ukazujący się *Verbreitungsatlas der Farn- und Blütenpflanzen Kärntens* jest dziełem pięciu autorów (Hartl, Kniely, Leute, Niklfeld, Perko) oraz licznej grupy współpracowników. Jest to pierwsze syntetyczne dzieło kartograficzne powstałe w wyniku prac florystyczno-kartograficznych, których ostatecznym efektem ma być Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych Austrii.

Karyntia, niezmiernie interesujący pod względem przyrodniczym region Austrii o wielkości około 180 x 50–70 km (pow. ok. 9533 km²), jest ogólnie rzecz biorąc obszarem górskim. Obejmuje wszystkie piętra roślinności od fragmentów piętra pogórza i obszarów zajętych pod uprawę (na południu) po piętro subnivalne (na północy), co widać dobrze na zamieszczonej we wstępie mapie roślinności. Zróżnicowanie wysokościowe i geologiczne, daje w efekcie dużą różnorodność siedlisk, fitocenzoz i krajobrazów, co dokumentują dobrze barwne fotografie biotopów w części wstępnej. Zaprezentowano na nich również kilkadzie-

Verbreitungsatlas der Farn- und Blütenpflanzen Kärntens

Hartl
Kniely
Leute
Niklfeld
Perko

Naturwissenschaftlicher
Verein
für Kärnten

siat ciekawszych gatunków flory Karyntii. Po wstępie, pióra H. Niklfelda, omówiono kolejno: podział fizyczno-geograficzny (M. Seger), zróżnicowanie roślinności (H. Hartl), historię badań flory (G. H. Leute) oraz historię i metodykę prac kartograficznych, których owocem jest omawiany atlas (H. Niklfeld). Rozmieszczenie 2457 gatunków przedstawiono w formie kartogramów o sieci oczek opartej na współrzędnych geograficznych (5' dł. geogr. x 3' szer. geogr.). Na kartogramach odróżniono sygnaturami gatunki i stanowiska rodzime od antropogenicznych, a także trzy okresy, z których pochodzą daty florystyczne, uwzględniono też stopień zagrożenia gatunków i kwestię prawnej ochrony niektórych z nich.

Dzieło to ma znaczenie nie tylko regionalne. Jest bardzo ważne także dla naszej botaniki tak ze względów metodycznych jak i z uwagi na zawartość informacyjną dotyczącą bardzo wielu gatunków wspólnych florze Karyntii i Polski.

Zbigniew MIREK

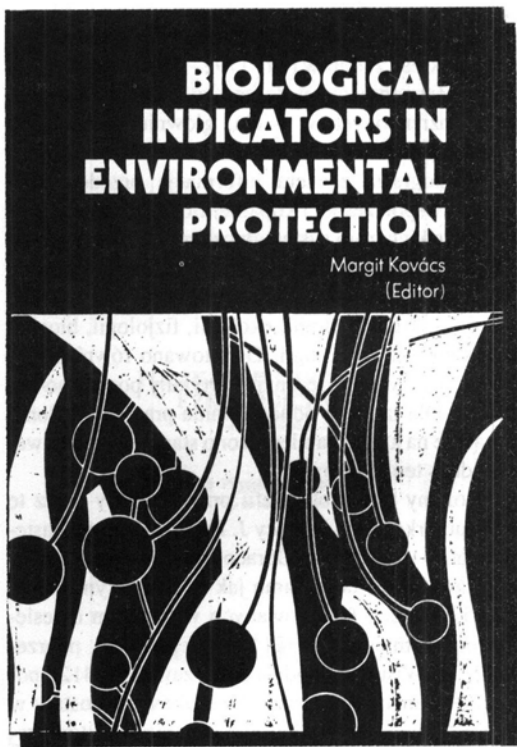
KOVÁCS M. (red.). *Biological indicators in environmental protection*. Akademiai Kiadó & Ellis Horwood Ltd, Budapest, 1992, ss. 207, ryc. 62, tab. 54, Cena 40.00 US\$. ISBN 963-05-6027-5.

Książka jest tłumaczeniem węgierskiego oryginału, opublikowanego w 1986 roku w Budapeszcie w wydawnictwie Mezőgazdasági Kiadó. Wersję angielską opublikowano również w Budapeszcie, lecz przez 2 wydawnictwa – węgierskie i angielskie. W obu wypadkach redaktorem książki jest M. Kovács.

Książka jest dziełem sześciu biologów. M. Kovács jest autorką siedmiu rozdziałów, J. Podani, Z. Tuba, Z. Csintalan, J. L. D. Meenks i G. Turcsányi autorami dalszych sześć rozdziałów. Całość obejmuje więc 13 rozdziałów. Po każdym z nich podano obszernie wykazy bibliograficzne. Na końcu książki znajduje się indeks łacińskich nazw roślin i różnorodnych terminów biologicznych.

Krótki pierwszy rozdział tłumaczy pojęcie wskaźników biologicznych, podaje cechy organizmów najczęściej używane w metodach bioindykacyjnych, prezentuje klasyfikację biowskaźników oraz omawia przydatność bioindykatorów w ocenie skażenia środowiska.

Z drugiego i trzeciego rozdziału dowiadujemy się o systemie monitoringu-regularnej obserwacji, czasowej i przestrzennej, informującej o stanie środowiska oraz o międzynarodowej sieci monitoringowej i międzynarodowych programach zdążających do zobrazo-

wania stanu zanieczyszczenia środowiska, głównie na europejskim kontynencie.

Rozdział czwarty zapoznaje czytelnika z systemami bioindykacyjnymi różnych poziomów organizacji biologicznej (poziom osobnika, populacji, zbiorowiska, ekosystemu).

Rozdziały następne (5–10) dają przegląd bioindykatorów różnych grup taksonomicznych (grzyby, porosty, mchy, rośliny naczyniowe) najczęściej stosowanych w ocenie skażenia środowiska lądowego i wodnego.

Rozdziały jedenasty i dwunasty wskazują na konsekwencje skażenia środowiska dla rozwoju komórek i tkanek oraz dla procesów fizjologicznych roślin.

W ostatnim, trzynastym rozdziale książki, M. Kovács podkreśla rolę aplikacyjną wskaźników roślinnych w ocenie stanu środowiska oraz zaleca stosowanie metod bioindykacyjnych jako bardzo czułych, prostych i tanich.

Książka, jak informuje wydawca, przeznaczona jest dla biologów, leśników, rolników, weterynarzy, lekarzy i projektantów krajobrazu.

W sumie książka M. Kovács przynosi bogaty zestaw informacji dotyczących wskaźników roślinnych i ich praktycznego wykorzystania w ocenie skażenia środowiska groźnymi gazami (głównie SO₂, HF) i pyłami przemysłowymi (głównie metale ciężkie).

W ostatnich kilku latach pojawiło się b. wiele książek poświęconych zagadnieniom bioindykacji skażeń i monitoringu środowiska. Wśród nich recenzowane zbiorowe opracowanie pod redakcją M. Kovács nie należy do najbardziej interesujących.

Krystyna GRODZIŃSKA

ZARZYCKI K., WOJEWODA W., HEINRICH Z. (red.). *Lista roślin zagrożonych w Polsce*. Wyd. 2. Polska Akademia Nauk, Instytut Botaniki im. W. Szafera, Kraków, 1992, ss. 98. Cena 35 400 zł. ISBN 83-85444-05-X

Od opublikowania *Listy roślin wymierających i zagrożonych w Polsce*, pod red. K. Zarzyckiego i W. Wojewody (1986, PWN, Warszawa), minęło już sześć lat. W tym czasie nastąpił wyraźny wzrost zainteresowania przemianami środowiska przyrodniczego i związanym z nimi procesem wymierania roślin. Do zwiększenia zainteresowania problemem zagrożenia gatunków naszej flory przyczyniła się także wspomniana publikacja. Podjęto obserwacje terenowe, przybyły dane z nowych badań taksonomicznych, chorologicznych i ekologicznych, przeprowadzonych we wszystkich niemal grupach roślin. Nagromadzony materiał dawał podstawę do podjęcia prac nad uzupełnieniem i poprawieniem istniejącego wykazu.

Ukazało się właśnie nowe wydanie *Listy* przedstawiające aktualny stan zagrożenia flory Polski. Obejmuje ono czerwone listy, wraz z krótkimi komentarzami, dla siedmiu grup roślin (w tradycyjnym ujęciu): glonów (J. Siemińska), śluzowców (W. Stojanowska, A. Drozdowicz), grzybów wielkoowocnikowych (W. Wojewoda, M. Ławrynowicz), porostów (S. Cieśliński, K. Czyżewska, J. Fabiszewski), wątrobowców (J. Szweykowski), mchów (R. Ochrya) i roślin naczyniowych (K. Zarzycki, Z. Szela). Czerwona lista śluzowców jest pierwszą próbą zestawienia zagrożonych gatunków tej grupy w Polsce i nie była dotychczas publikowana, pozostałe listy to zweryfikowane i uzupełnione wersje poprzednich. W niektórych przypadkach przeniesiono gatunki z kategorii narażonych (V) do kategorii gatunków wymierających (E) (np. w grupie porostów), dokonano przesunięć z grupy gatunków o nieokreślonym stopniu zagrożenia (I) do innej kategorii (np. wśród roślin naczyniowych), lub wykreślono gatunek z listy (np. niektóre gatunki grzybów, mchów). W nielicznych przypadkach stwierdzono występowanie gatunków, uznanych poprzednio za wymarłe (np. w grupie porostów). Według autorów opracowania obecnie zagrożonych jest 256 gat. glonów, 88 gat. śluzowców, 1013 gat. grzy-

LISTA ROŚLIN ZAGROŻONYCH W POLSCE

Wyd. 2

LIST OF THREATENED PLANTS
IN POLAND

2nd ed.

bów wielkoowocnikowych, 602 gat. porostów, 50 gat. wątrobowców, 136 gat. mchów i 418 gat. roślin naczyniowych. Jak wynika z tabeli zamieszczonej w „Słowie wstępnym” do książki, prawie wszystkie wykazy gatunków zagrożonych w Polsce powiększyły się – np. w przypadku grzybów wielkoowocnikowych o ponad 200 gatunków, porostów – o ponad 120, a do listy roślin naczyniowych przybyło blisko 80 gatunków. Nie znaczy to, że w ostatnich latach tak gwałtownie pogorszył się stan naszej flory, jest to raczej efekt dokładniejszych studiów i dopływu nowych danych. Obecnie zagrożenie rodzimej flory oceniane jest jako znaczne – wynosi ono ok. 20% flory w przypadku wątrobowców, mchów i roślin naczyniowych, ok. 25% dla grzybów wielkoowocnikowych i aż 40% w przypadku śluzowców i porostów.

Części książki, poświęcone kolejnym grupom roślin, stanowią odrębną całość. Nie dążono, i chyba słusznie, do ujednolicenia tekstu. Obok komentarzy do list w języku polskim, zamieszczono ich wersję angielską. Ładna, białoczerwona okładka z rysunkami kilku zagrożonych gatunków, przyciąga oko.

Jest to książka niewielka, ale ważna i bardzo potrzebna; spotka się zapewne z równie dużym zaintere-

sowaniem jak ta sprzed sześciu lat. Pewnym niedopatrzeniem jest uznanie omawianej książki za wydanie drugie – jej tytuł różni się przecież (nieznacznie, ale jednak) od tytułu wspomnianej tu kilkakrotnie poprzedniej publikacji.

Stefania LOSTER

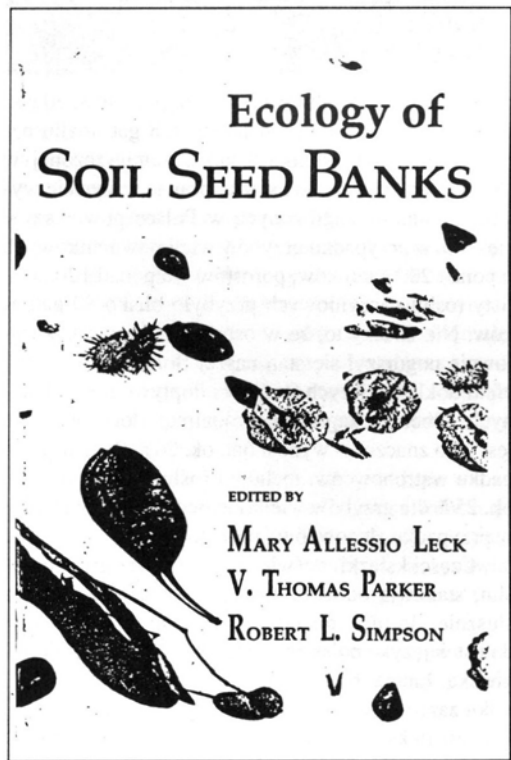
Od Redakcji: Sprzedaż omawianej *Listy roślin zagrożonych w Polsce* prowadzi: Dział Wydawnictw, Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, Lubicz 46, 31–512 Kraków

LECK M. A., PARKER V. T., SIMPSON R. L. (eds.). *Ecology of Soil Seed Banks*. Academic Press, Inc., San Diego, New York, Boston, London, Sydney, Tokio, Toronto, 1989, ss. XXII + 462, 71 ryc., 44 tab. ISBN 0-12-440405-7.

Znaczeniu mechanizmów regeneracji w funkcjonowaniu populacji roślin i zbiorowisk roślinnych poświęca się w ostatnich dwudziestu latach dużo uwagi, a studia nad zapasem nasion w glebie (bankiem nasion) stały się ważną częścią ekologii roślin. Pojedyncze badania, np. nad długowiecznością nasion umieszczonych w glebie (eksperyment Beal'a kontynu-

wany przez jego nastpców przez 100 lat), były podejmowane już w ubiegłym stuleciu. W szerszym zakresie zaczęto badać zapas nasion ponad 70 lat temu, początkowo w glebach ornych, potem w glebach innych siedlisk. Omawiana pozycja, będąca zbiorem prac 16 autorów, głównie amerykańskich, przedstawia aktualny stan wiedzy o bankach nasion.

Książka składa się z pięciu części. Część pierwsza – wprowadzenie – zawiera podstawowe pojęcia, kwestie metodologiczne oraz historię badań banków nasion. W drugiej części omówione zostały ogólne procesy wpływające na wielkość zapasu nasion, a więc zjadanie nasion przez zwierzęta, mechanizmy spoczynku i kiełkowania, oraz znaczenie ewolucyjne tych procesów. Najobszerniejsza jest część trzecia książki poświęcona roli banków nasion w różnych typach zbiorowisk. Omówiono osiem typów zbiorowisk: zbiorowiska roślinności arktycznej i alpejskiej (do niedawna bardzo słabo pod tym względem zbadane), borealne lasy szpilkowe, lasy liściaste strefy umiarkowanej, banki nasion w glebach tropików (głównie zbiorowisk leśnych i na terenach rolniczych), zbiorowiska łąkowe, twarolistne zarośla kalifornijskie („chaparral”) i inne zarośla klimatu śródziemnomorskiego, roślinność pustyń, i jako ostatnie – zbiorowiska siedlisk wilgotnych i podmokłych. Ta część książki jest szczególnie interesująca i ważna. Autorzy poszczególnych rozdziałów próbują znaleźć odpowiedzi nie tylko na podstawowe pytania – o wielkość zapasu nasion, jego skład i zmiany w trakcie sukcesji, ale także na inne istotne dla zrozumienia dynamiki roślinności pytania, np. o zmiany banku nasion wraz ze zmianami wysokości n.p.m. i szerokości geograficznej (w przypadku borealnych lasów szpilkowych), czy kontrowersyjną kwestię roli banku nasion w odnawianiu biocenoz lasów tropikalnych. Wielu z nich zwraca uwagę na konieczność ujednoczenia i unowocześnienia metod badań, ponieważ istniejące dane są często nieporównywalne ze względu na stosowanie różnych, przeważnie niedoskonałych, metod wyizolowania nasion z gleby oraz na zbyt małą powtarzalność badań. W tej części książki zebrano wiele informacji rozproszonych w pojedynczych, często trudno dostępnych publikacjach. W kilku rozdziałach zamieszczono tabelaryczne zestawienia cech banków nasion w omawianym typie zbiorowisk i źródeł, z których pochodzą dane liczbowe. Ułatwia to czytelnikowi orientację co do stanu zbadania banków nasion określonych zbiorowisk, a także ewentualne wykorzystanie danych w inny sposób. Czwarta część książki ma na celu ukazanie roli banków nasion w zabiegach zmierzających do odtworzenia naturalnej ro-

ślinności po pożarach, powodziach i innych zaburzeniach, jak i w ochronie szaty roślinnej.

Wprawdzie daleko jeszcze do ogólnej teorii banku nasion, co podkreślają redaktorzy książki w jej ostatniej części, ale dają się już zauważyć jej zręby. Przyszłe badania, łączące w sobie obserwacje terenowe, eksperymenty i modelowanie są najlepszą drogą do wyjaśnienia roli, jaką odgrywają banki nasion w strukturze i funkcjonowaniu zbiorowisk roślinnych.

Książkę uzupełnia bardzo obszerna bibliografia (zajmująca 60 stron), w której można znaleźć kilka prac polskich autorów, oraz indeks terminów i nazw łacińskich roślin. Omawiana pozycja może stanowić cenne źródło informacji nie tylko dla ekologów roślin, ale także dla osób zajmujących się ochroną szaty roślinnej od strony praktycznej.

Stefania LOSTER

NADCHODZĄCE SPOTKANIA FORTHCOMING MEETINGS

- 4th SIMPOSIO DE BOTANICA, 21–25 June 1993, Hawana, Kuba.

Informacje: Simposio de Botanica
Comité Organizador,
Palacio de las Convenciones
Apartado 16046, La Habana
Cuba
tel. 22–6011 to 19
telex: 51116069 palco cu;
fax: 22–8382 lub 20–2350

- WHAT IS NEW IN PHYTOGEOGRAPHY? – an international symposium on tropical phytogeography dedicated to Professor Raymond Schnell, 6–8 July, 1993, Paris, Francja.

Informacje: Colloque International de
Phytogéographie Tropicale,
Laboratoire de Botanique Tropicale,
Université Pierre et Marie Curie
12, rue Cuvier, 75005 Paris, France
tel. (33) 1/ 44 27 65 27
fax: (33) 1/ 44 27 65 26

- MONOCOTYLEDONS: CLASSIFICATIONS & EVOLUTION, an international symposium, 19–23 July 1993, Royal Botanic Gardens Kew, Anglia.

Informacje: Dr Paula Rudall
Jodrell Laboratory
Royal Botanic Gardens, Kew
Richmond, Surrey
England TW9 3AB,
tel. (44) 81/940–1171
telex: 296694 KEWGAR
fax: (44) 81/ 948–1197

- 6th CONGRESS OF THE INTERNATIONAL SOCIETY OF PLANT PATHOLOGY, Montreal, Kanada, 5–12 August 1993 (patrz *Wiadomości Botaniczne* (34/4).

- BIOLOGY AND TAXONOMY OF GREEN ALGAE II", Stara Lesna, Tatry, Słowacja, 12–19 September 1993. Międzynarodowe Sympozjum z wycieczką do Polski (Pieniny, Podhale) w dniach 18–19 września 1993 r.

Informacje: Dr Sc. F. Hindak
Institute of Botany SAV
Dubravska cesta 14
84223 Bratislava
Slovakia
Tel. + 42–7-3782505
+ 42–7-373294
Fax: + 42–7-371948

- Sympozjum PLANTS AND PEOPLE, ECONOMIC BOTANY IN NORTHERN EUROPE 800–1800 AD, 24–27 wrzesień 1993, Royal Botanic Garden, Edinburgh, Wielka Brytania.

Informacje: Dr R. R. Mill
Royal Botanic Garden Edinburgh
20A Inverleith Row
Edinburgh EH3 5LR
Scotland, U. K.

- FUNGI AND LICHENS IN THE BALTIC REGION – konferencja międzynarodowa, 27 września – 2 październik 1993, Wilno, Litwa. W programie wycieczki do obszarów chronionych w południowo-wschodniej części Litwy.

Informacje: Dr. Jurga Motiejunaitė
Secretary of Executive Committee
of the Conference
Institute of Botany
Žaliuju ezery 47
Vilnius 2021, Lithuania
tel. (0122) 736251
fax: (0122) 359950